

*Кравчук Валентина Миколаївна,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри правового
регулювання економіки і правознавства
юридичного факультету Тернопільського
національного економічного університету*

ПРАВОВИЙ ПРОСТІР ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Право - це філософський айсберг, ви починаєте вивчати його з вершини і ніколи не знаєте, до чого дійдете.

Чаба Варга

Сьогодні гуманітарні науки, у тому числі юриспруденція, напрацювавши власний методологічний потенціал та понятійно-категоріальний апарат, знову звертаються до філософського осмислення і аналізу своїх здобутків. Досить помітною і виправданою є тенденція перетворення філософії права на найважливішу складову юриспруденції, яка, за переконанням Ю. М. Оборотова, «пом'якшує» раціоналізм юридичних наук [1, с. 41]. І справді, будучи відокремленою від філософії права, теорія держави і права не може виробити повноцінного знання про предмет, а застосування філософської методології створює нові можливості для пізнання феномена права та інших правових явищ у їх змістовній повноті.

Філософія права є комплексна теоретична галузь наукових знань, що синтезує досягнення філософії і правознавства в дослідженні феномена права, яка, як стверджує С. І. Максимов, досліджуючи право методом рефлексії, прагне до виявлення його граничних основ [2, с.12]. Філософія права формує здатність суб'єктів правосвідомості, обмірковуючи факти правового життя, виходити за межі суто правового підходу, осмислювати їх в контексті загальних філософських категорій світорозуміння, таких, як добро і зло, свобода і поневолення тощо. Проте, на думку Ю. В. Тихонравова, на філософію права вплинуло історичне роз'єднання між філософією права і правознавством. Допоки правники займались виключно тлумаченням і систематизацією норм позитивного права, філософія права розроблялась особами, які були мало причетні до правознавства. Юристи вивчали право, яким воно є, навіть не

замислюючись про те, яким воно повинно бути, а філософи створювали ідеальне право, не знаючи яке воно в дійсності [3]. Власне цим і пояснюється надзвичайна актуальність філософського осмислення правових категорій, у зв'язку із чим сьогодні спостерігаємо актуалізацію цього напрямку теоретико-правових досліджень.

Об'єктом філософії права виступає право в усіх його проявах. Філософське осмислення права здійснюється, за переконанням С. І. Максимова, через низку пізнавально-практичних завдань: нормативного, в межах якого вирішується питання про надпозитивний смисл права (критерії справедливості) і його обґрунтування, тобто право розглядається у співвідношенні з мораллю; легітимаційного, що передбачає розв'язання питання про нормативну силу (силу, що зобов'язує) права, тобто про співвідношення права і влади, і аналітичного, яке передбачає аналіз нормативної природи і значення позитивного права. Здійснюючи рішення окреслених завдань, філософія права виконує методологічну і світоглядну функції щодо правової науки і юридичної практики [2, с.12].

Однією з особливостей розвитку сучасної філософії права є її орієнтованість на дослідження актуального права. Перенесення акцентів на актуальність права означає, що в праві необхідно вміти бачити сполучення всіх форм життєдіяльності людини і суспільства, сприймати не абстрактного суб'єкта права, а конкретні форми реалізації правосуб'єктності, виявляти в механізмах реалізації нормативності даності культури і соціального досвіду [4, с. 77]. У зв'язку з цим, останнім часом здійснюється розробка синтетичних категорій, які конкретизують процесуальні компоненти в праві, досліджують право як актуальний соціальний процес. Так, у юридичній та філософській літературі все частіше використовуються такі поняття, як «буття права», «правове середовище», «правове життя», «правова реальність», «правова дійсність», а також «правовий простір».

«Правовий простір» серед інших концептів у вищевказаному ряді є одним, на наш погляд, із найбільш перспективних і малодосліджених понять,

тому спроби його філософсько-правової інтерпретації, наповнення його змістом із застосуванням філософської методології, є актуальними і витребуваними.

Просторове мислення сьогодні набуває важливого значення для сучасного світогляду, його, за переконанням О. Д. Тихомирова, доцільно інтерпретувати як «площину», «ракурс», «формат» правового мислення як мислення простором і осмислення простору різними суб'єктами, в різних аспектах на різних рівнях [5, с. 260].

Звичайно, тут існує певна проблема, яка полягає в тому, що світ суспільства, культури, права дивним чином непросторовий, оскільки, як вказує Бенно Верлен «лише матеріальні даності існують локалізовано у просторі, але не (нематеріальні) суб'єктивні змісту свідомості, соціальні норми і культурні феномени» [6, с.3]. Однак, сьогодні відбувається формування нового теоретичного підходу, за яким географічний простір перестав розглядатися лише як вмістилище матеріальних об'єктів. Внаслідок культуралізації простору навіть географія більше не фокусує увагу на вирваному з контексту конкретному «реальному» географічному просторі [7]. Мова скоріше йде про вироблені суспільством, сприйняті і присвоєні ним простори значення. Отож потребує обачності та обережності обговорення зв'язку між просторовими, фізичними, матеріальними об'єктами, з одного боку, та соціокультурними, символічними феноменами, правовими явищами, з іншого.

Зв'язок простору і права, як в контексті їх пізнання, так і буття, є плюралістичним, багатоманітним, різнобарвним, що зумовлено не тільки варіативністю як права, так і простору, але й, власне, їх взаємовідносин, їх об'ємності та багатогранності.

Адекватне уявлення про сутність і природу правового простору можливе лише на основі широкого розуміння права, що, по-перше, відходить від нормативістського тлумачення проблем, а по-друге, не зводить право до державного, офіційного права, а правовий простір - до території, на яку поширюється дія нормативно-правових актів.

Філософсько-правові проблеми простору значною мірою актуалізуються філософією постмодерну, яка фундує, серед іншого, детериторізацію та ретериторізацію [5, с.262]. Просторовий підхід в юриспруденції сприймає певні орієнтири, задані іншими соціально-гуманітарними науками, однак має свою специфіку (оскільки його предметом є право), відтак має бути адаптований до права.

Таким чином, вкрай необхідною є філософсько-правова, теоретична розробка концепції правового простору, оскільки пізнання просторової форми процесів у правовій системі дає можливість глибше осягнути проблеми правової дійсності. Інтерпретуючи уявлення про простір загалом, правовий простір доречно сприймати як фундаментальну структуру координації правової дійсності щодо соціальних, економічних, культурних, політичних явищ в об'єктивній реальності матеріального світу.

Література:

1. Оборотов Ю. М. Філософія права і методологія юриспруденції/ Ю. М. Оборотов// Проблеми філософії права. – 2003. – Том 1. – С. 41-43.
2. Максимов С. І. Правова реальність як предмет філософського осмислення: автореф. дис. ... д.ю.н.: спец. 12.00.12: «Філософія права»/ Сергій Іванович Максимов. – Харків, 2002. – 37 с.
3. Тихонравов Ю. В. Основы философии права. – М.: Вестник, 1997. – 587 с.
4. Пантыкина М. И. Понятие и структура правовой жизни (опыт философско-феноменологической интерпретации)/ М. И. Пантыкина// Философия права. – 2009. - № 3 (34). – С. 77-81.
5. Тихомиров О. Д. Просторовий підхід в юридичній науці/ О. Д. Тихомиров // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Філософські, теоретичні та методологічні проблеми юридичної науки в умовах євроінтеграції України»: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної

конференції, м. Львів, 25 квітня 2014 р. Тези наукових доповідей. – Л., 2014. – С. 258-264.

6. Benno Werlen. Sozialgeographie alltäglicher Regionalisierungen 1. Zur Ontologie von Gesellschaft und Raum. - Stuttgart: Steiner, 1995, S. 3.

7. Лоссау Ю. Пространство значения: Поворот к пространству, культурный поворот и культурная география/ Юлія Лоссау [Електронний ресурс]. Переклад з нім. К. Звонової // Герменейя. - № 1 (4). – 2012.– Режим доступу: <http://www.liberty.ru/groups/academy/Prostranstvo-znacheniya-Povorot-k-prostranstvu-kul-turnyj-povorot-i-kul-turnaya-geografiya>